

MANJINSKE CRKVE I TOLERANCIJA

Ankica Marinović-Bobinac

Institut za društvena istraživanja, Zagreb

UDK 316.644(497.5):261.8

289(497.5):172.3

172.3(497.5)

Stručni rad

Primljeno: 21. 3. 1996.

U ovom radu promišlja se jedna razina odnosa dviju manjih vjerskih zajednica u Hrvatskoj: Evanđeoske crkve i Kršćanske vjerske zajednice Jehovinih svjedoka prema drugim religijama i prema ekumenizmu u multikonfesionalnoj državi. Metodom analize sadržaja tiska problematizira se razina odnosa uredništva, s kojeg se značajno može generalizirati na stavove vodstva zajednice prema spomenutim pitanjima. Stavovi dviju analiziranih zajednica sasvim su oprečni, ali su i tolerancija pentekostalaca i netolerancija Jehovinih svjedoka doktrinarno utemeljeni na Bibliji. Dok *Izvori* svoje vjernike upućuju na angažirani život u suvremenom trenutku Hrvatske i na tolerantnost prema onima koji drukčije misle, *Kula stražara* zahtijeva bezuvjetnu neutralnost prema svim svjetovnim događanjima i apostrofira izabranost Jehovinih svjedoka kao nositelja jedine prave religije, iz čega proizlazi i netolerantan odnos prema svim drukčijim (pa i religijskim) svjetonazorima.

Uvod

Tolerancija je jedan od ključnih pojmova današnjice, sadržaj kojega je posebno aktualan u dijelovima Europe zahvaćenima košmarom rata. Bitnim odrednicama Europe danas (a i svijeta) nadaje se neshvatljivo nasilje, s jedne, i neshvatljiva ravnodušnost, s druge strane. U takvim okolnostima, kada je pojam tolerancije nejasan i kada su bitne pretpostavke dijaloga poljuljane iz temelja, govoriti o njihovoj aktualnosti nije ni jednostavno ni lako. U vremenu svjetske razjedinjenosti i konfuzije, kada su sve vrijednosti pomaknute, kada su se ekumenska nastojanja svela tek na neodlučno šuškanje papira, papa Ivan Pavao II. ponovno poziva kršćane na "rušenje zidova razdvajanja i pronalaženje puta punog jedinstva", "produbljivanje ekumenskog žara i nadahnuća pri nastupu trećeg tisućljeća", ponavljajući da "željeni cilj punog jedinstva ne treba dovesti do puke jednoličnosti, već do ujedinjavanja raznih zakonitosti u organiziranu zajednicu, a nasljednik Petra je pozvan da joj bude sluga i jamac" (*Novi list*, 1996:40).

Pošavši od uopćene definicije po kojoj je "tolerancija stav i odnos jednog subjekta prema mišljenju, vjerovanju i djelovanju drugog subjekta u zajednici" (Marcuse, Moore, Wolf, 1984:6), odredit ćemo toleranciju kao odnos čovjeka s drugim čovjekom, koji pretpostavlja prihvaćanje i uvažavanje pluralizma sugovornikova mišljenja i vjerovanja (i s njim povezano postojanje slobode izbora), njegova osobnog prava da misli po vlastitoj savjesti. Od tog pojma treba odijeliti i razlikovati toleranciju različitih svjetonazora, koja proizlazi iz opće ravnodušnosti prema svim pitanjima koja transcendiraju stvarnost. Tolerantnost u autentičnom smislu aktivan je stav pojedinca, koji podrazumijeva trpeljivost, strpljivost, povjerenje, poštivanje, blagost, dobrohotnost i obzirnost prema mišljenjima i uvjerenjima onih koji drukčije misle. Iz toga se može zaključiti da je oživotvorenje pojma tolerancija jednako važno u Europi nasilja kao i u Europi ravnodušnosti. Tolerantnost je jedna od osnovnih pretpostavki dijaloga. Jer dijalog ne može bez tolerancije, premda tolerancija može bez dijaloga.

I.

Svaka vjerska zajednica nastoji utjecati na svoje vjernike pri formiranju njihovih stavova, mišljenja i vrijednosti. Vjerski tisak je jedan od posrednika u tom nastojanju. Uloga vjerskog tiska postala je posebno značajna u predratnom, ratnom i poratnom vremenu u Hrvatskoj, osobito za sljedbenike manjih zajednica koje ne dijele svjetonazor s katoličkom većinom. Kroz vjerski tisak vjernici manjinskih crkava dobivali su i dobivaju (pre)poruke, sugestije (ili eksplicitne, detaljne upute kako se ponašati u promijenjenoj (ratnoj i poratnoj) društvenoj situaciji. Cilj je ovog rada utvrditi kako tisak nastoji utjecati na čitatelje (vjernike), čemu ih uči i što im nudi kad je u pitanju, u ovom trenutku Hrvatske, bitni pojam tolerancije?

U većine manjih vjerskih zajednica u Hrvatskoj ideja tolerancije nadmašuje samo onu vjersku, što se vidi u njihovu tisku iz stavova prema vrijednostima civilnog društva, prema vlasti (državi, politici), prema društvenim promjenama koje su se dogodile u Hrvatskoj (i na čitavom području bivše Jugoslavije), u njihovom shvaćanju evangelizacije (stupnju prozelitizma), prema dominantnim motivima za stavove koji se sugeriraju vjernicima. Ovaj rad ograničit će se na vjersku toleranciju – na odnos zajednica prema drugim religijama i ekumenizmu u multikonfesionalnoj Hrvatskoj, kroz koji se zapravo odslikava bit odnosa prema različitim svjetonazorima uopće. Predmet analize dvije su manje kršćanske vjerske zajednice (Evandeoska crkva u Hrvatskoj¹ i Kršćanska vjerska zajednica Jehovinih svjedoka u Hrvatskoj). Analizom sadržaja njihovih

1

Do 1989. to je bila Kristova pentekostna crkva. "Zbog bolje razumljivosti i teološke konzistentnosti Kristova pentekostna crkva...je odlučila promijeniti svoje ime u Evandeosku crkvu. Naglasak je na Evanđelju kao Kristovoj poruci, njegovom sadržaju i punini..." (Izvor, 1991/1:18).

službenih glasila² pokušali smo naslutiti koliko su snošljive prema pripadnicima drugih religija, a posebno, s obzirom na to da se radi o kršćanskim zajednicama, njihove stavove prema Katoličkoj crkvi u Hrvatskoj.

Zašto baš te dvije zajednice? Na temelju prijašnjih spoznaja³ očito je da one imaju najspecifičnije, uzajamno potpuno suprotne stavove u pitanjima tolerancije u užem vjerskom i u širem humanističkom smislu. Analiza sadržaja glasila zajednica u razdoblju od 1991.-1995. bazirana je na postojećim nalazima za razdoblje od 1987.-1990. (Marinović-Bobinac, 1991.). Izbor ove metode dodatno opravdava činjenica da su u predtranzicijskom razdoblju glasila zajednica, bila jedini izvor kontinuiranih informacija o njima. Takva iskustva iz prethodne analize (za razdoblje 1987.-1990.) potvrđena su i u tranzicijskom razdoblju: sva relevantna događanja u zajednici koja se odnose na komunikaciju sa socijalnim okruženjem u svim bitnim aspektima, više su nego prisutna i u ovom razdoblju. Službena glasila tih malobrojnih zajednica, osobito za vrijeme i poslije rata, odražavaju gotovo sve bitno što se događalo u njima: službene stavove vodećeg tijela zajednica i svjedočanstva vjernika.

II.

Neke od manjih kršćanskih zajednica⁴ protestantske provenijencije prisutne su na ovim prostorima više od stoljeća. Ipak, u odnosu na katolike (76,64%) njihovi sljedbenici su zaista u manjini (manje od 1%). Jedan od brojnih stereotipa u mišljenju pripadnika većinskih religija i šireg društva o manjim vjerskim zajednicama, koje su mnogi skloni nazivati sektama (misleći pritom baš na ono vrijednosno, negativno obojeno značenje), onaj je o njihovoj zatvorenosti, isključivosti i netolerantnosti u odnosu na socijalno okruženje u kojem postoje. Postojeće latentno ili manifestno uzajamno nepovjerenje zajednica i njihovog šireg socijalnog okruženja povijesno je i socio-kulturno uvjetovano. Navest ćemo samo neke od temelja toga nepovjerenja koje je antipretpostavka razvoja tolerancije na ovom prostoru:

1. U Hrvatskoj, dominantno katoličkoj zemlji, prevladava crkveno orijentirana (tradicionalna) religioznost protkana pučkom religioznošću, čvrsto urasla u tradiciju i obitelj, s naglašenim duhom kolektivizma (Jukić, 1993.)⁵

2

Izvori su službeno glasilo Evanđeoske crkve u Hrvatskoj, a *Kula stražara* list Kršćanske vjerske zajednice Jehovinih svjedoka u Hrvatskoj.

3

Iz istraživanja "Male vjerske zajednice u Zagrebu" koje je proveo Institut za društvena istraživanja u Zagrebu 1988. godine, u kojem je jedna dionica bila i analiza vjerskog tiska zajednica.

4

Određenje spomenutog i nekih bliskih pojmova u članku Marinović-Bobinac, 1994.

5

Slična je situacija i u drugim zemljama istočne i srednje Europe s dominantnom većinskom religijom. Vidi: Tomka, 1995.

2. Socio-kulturna i povijesna uloga katoličanstva na ovim prostorima vrlo je značajna – katolištvo se javlja kao veza i znak pripadnosti Hrvatske europskom Zapadu, kao čuvar i prijenosnik nacionalne kulture i bazičnih vrijednosti, kao značajan izvor kontrakulture u komunističkoj eri...
3. Postojala je slična povijesno-socijalna situacija kao i u većini europskih katoličkih društava: tradicionalna socio-kulturna (u daljoj prošlosti i politička) dominacija Katoličke crkve utjecala je na izrazitu religijsku polarizaciju; u početku nastajanja "sekti" na hrvatskom tlu one su bile (baš kao što Troeltsch implicira) tek neka vrsta difuznih protestnih pokreta. I kasnije, bez obzira na to što su se s vremenom mijenjale i razvijale i one i njihovo socijalno okruženje, njihov se stvarni društveni položaj u odnosu na Katoličku crkvu nije značajno promijenio.
4. Dominantnu opoziciju crkvenoj hegemoniji (kao i u drugim pretežno katoličkim zemljama) činili su antireligiozni, a ne religiozni sektarijanski pokreti. Uspostavom socijalističke države nakon Drugog svjetskog rata promijenio se odnos dviju suprotstavljenih snaga (Crkva se našla u opoziciji), ali ne i položaj manjih vjerskih zajednica. Kao što kaže jedan autor, "marksistička ideologizacija povijesno je vodila do stvaranja svjetovne religije koja je sučelice sebi imala samo crkvenu religiju i ništa drugo" (Jukić, 1993:62). A tamo gdje su dva suprotstavljena kolektivizma, nema mjesta za religijski elitizam izvan Crkve.
5. Manje vjerske zajednice osjećale su u bivšoj Jugoslaviji dvostruku diskriminiranost: društvo je negativno vrednovalo religiju uopće, a posebno manjinsku religiju, jer su neke od njih, dosljednim pridržavanjem religijskih normi, kršile zakon (odbijajući vršiti neke građanske dužnosti) i postajale političkim problemom. Osim toga, osjećale su se diskriminiranim i u odnosu na velike vjerske zajednice.
6. Povijesno gledano, od njihova osnivanja na ovim prostorima krajem prošlog i u tijeku ovog stoljeća njihova načela i način života pobuđivali su nepovjerenje u društvu, što je društveno zakonodavstvo još dodatno osnažilo zabranama njihova djelovanja.
7. U ove krajeve nove vjere donosili su stranci, a zajednice popunjavali domaći ljudi koji su napuštali vjeru otaca, što je u pripadnika domicilne vjere stvaralo osjećaj ugroženosti i stoga dodatne odbojnosti.
8. Snažna ideja doktrinarno utemeljene izabranosti i situacija izdvojenosti iz društva stvarali su međuprostor (između zajednica i šireg društva) koji je bio potencijalni kovitlac uzajamnog nepovjerenja i netolerancije.
9. U novoj hrvatskoj državi ponovno se javljaju naznake stare situacije: dominacija Katoličke crkve i pokušaj legitimizacije države kršćanskim (točnije, katoličkim) svjetonazorom. Međutim, novo svjetlo svemu tome daje demokratska orijentacija Hrvatske: glede vjerskih zajednica to znači da broj sljedbenika

nikako ne može određivati ustavni položaj zajednice – sve moraju imati jednaka prava. Toga su male zajednice itekako svjesne.

III.

Razgovor o odnosu evanđeoskih kršćana (pentekostalaca) prema drukčijim svjetonazorima prikladno je započeti prividnom dvojbom istaknutom poput naslova u jednom od brojeva *Izvora* iz 1995. godine: "Isključivost ili tolerancija prema drugim ljudima?" I odmah nakon toga: "Ljubi bližnje svoje kao samoga sebe..." Ova biblijska rečenica odražava osnovni duh *Izvora*.

Pentekostalci prihvaćaju suvremenost sa svim njenim dostignućima, hrabre svoje vjernike za življenje u ovostranosti, bez predrasuda prema svjetovnom, ali i s dozom suzdržanosti – jasnom sviješću o njegovu teonomnom izvoru i s kontinuiranom diskretnom implikacijom – da je život u ovostranosti tek priprema za pravi život.⁶ Karakterizira ih jedan gotovo univerzalni humanizam u odnosu prema svim ljudima, bez razlike, koji je naglašen na doktrinarnoj razini i koji djeluje dosta uvjerljivo, jer se osjeća da je zaživio u duhu lista. Od odsudne je važnosti doktrinarni sukob vjere, ali je isto tako važno živjeti u skladu s njim. Poklad vjere, njena bit koja je kroz *Izvore* vrlo transparentna, nedvosmisleno proizlazi iz svakog članka, a može se izraziti iz kršćanskog konteksta dobro poznatom sintagmom – "djelatna vjera", koja je bitna preokupacija u životu pentekostne zajednice u Hrvatskoj.⁷ Polazeći od smislom bliskog shvaćanja Katoličke crkve (djelatnost u vremenitom kao uvjet spasenja), ne ustručavajući se dakle od svakodnevlja, evanđeoski kršćani teže svakog trenutka u svom životu živjeti svoju vjeru. To je posebno došlo do izražaja za vrijeme i poslije rata u Hrvatskoj. Pentekostne zajednice (Crkva "Radosna vijest", Crkva cjelovitog evanđelja, Crkva "Agape"...) svjedočile su vjeru djelatno, neumorno pomažući ratom ugroženim ljudima. Univerzalnost svoje ljubavi (pomaganje svima kojima je potrebno, a ne samo bratu u vjeri) temelje na Bibliji.⁸

Karakterizira ih, čini se, istinska tolerancija i spremnost za dijalog s vjernicima drugih religija. Apeliraju na razumijevanje među svim kršćanima krilaticom:

6

"Vječnost, bila grozna ili slavna, stvarnost je koju kršćanin uzima u obzir kada odvaguje ma koji svoj važniji životni potez" (*Izvori*, 1992/1-3:4).

7

Apostrofiraju riječi apostola Ivana: "Ne ljubimo se riječju i jezikom nego djelom i iskreno" (*Izvori*, 1992/1-3:3).

8

"Vjerujemo u biblijsko jedinstvo ljudske rase bez obzira na boju kože, jezik, kulturu i različite političke režime" (*Izvori*, 1991-1:25). "Kao što je njihov Spasitelj umro za sve ljude, tako i kršćani moraju ljubiti sve narode" (*Izvori*, 1988/10:3).

"Upoznajte se međusobno, iako ste u različitim crkvama. Jedni drugima možete mnogo dati." (*Izvori*, 1988/7-8:19). Podrobno razrađuju ekumenska načela, daju upute za susrete s kršćanima različitih doktrinarnih uvjerenja s motom: "Ne smijemo se ogriješiti ni o istinu ni o ljubav." Apeliraju na izbjegavanje nepotrebnih razdora, na iskrenost, dobronamjernost, uzajamnu otvorenost, poniznost, spremnost za uzajamno prihvaćanje, na "govor istine u ljubavi". List odiše ekumenskim duhom. U svim tim ekumenskim nastojanjima natruha prozelitizma jadvda da je primjetna. Dijalog, tolerancija, razumijevanje suradnja, zbližavanje, uzajamna otvorenost, strpljivost – temeljne pretpostavke dijaloga – termini su koji se vrlo često spominju u *Izvorima*.

U ratnom razdoblju ekumensko usmjerenje *Izvora* gubi karakteristike općenitosti i koncentrira se na područje Hrvatske. Duhovni ekumenizam ("izgrađivanje mostova prijateljstva i suradnje") postaje temeljnim pojmom, koji sasvim konkretnim sadržajem pune ratna stradanja i patnja. Smatraju da duhovni ekumenizam treba imati apsolutnu prednost pred ekumenizmom na crkveno-političkoj osnovi. Kontinuirano pozivaju na zajedničku molitvu sve kršćane koji ovdje zajedno žive. Prenose izjave i napise pripadnika kršćanskih crkava u Hrvatskoj (posebno katolika, ali i drugih), inzistirajući na zajedničkim sadržajima koji vode duhovnom ekumenizmu.

Svjesni su postojanja napetosti između Katoličke (Pravoslavne) crkve i različitih protestantskih crkava u zemljama središnje i istočne Europe, kojima su u temelju teološki, ali i sociološki problemi. Kao razlog napetostima ističu i nesnalaženje crkava u demokratskim procesima tih zemalja.

To da su u Hrvatskoj manjinska crkva, činjenica je koju treba prihvatiti i od te činjenice treba krenuti. Zalažu se za kreativnu "napetost" između centra (Katoličke crkve) i margine (manjinskih crkava), koja se treba razvijati u pravcu uzajamnog obogaćivanja i prije svega upoznavanja – "razgrađivanja uzajamne demonizacije" (Volf, 1995:28), a ne prema raskolu i sukobu. M. Volf kaže: "Centar ima određene predodžbe o margini i obratno. Kušnja margine je da uvijek projicira zlo u centar, zatvara se u svoj geto te prestaje biti otvorena za kreativan dijalog. Kušnja centra je pak da na marginu projicira sektaštvo, zle namjere i da je još više gura na periferiju" (Volf:isto). Ističu, crkveni je monopol štetan za duhovno stanje naroda. Crkva treba biti izložena tržišnim zakonima: "naše velecrkve ne bi trebale u malim vjerskim zajednicama gledati neprijatelje, nego zdravu konkurenciju koja će im omogućiti da održe dobru duhovnu kondiciju".

U promicanju duhovnog ekumenizma *Izvori* idu i dalje, promišljajući dominantno odnos s većinskom Katoličkom crkvom. Sugerira se da su pojam tolerancije, a posebno dijaloga, zahtjevniji i ozbiljniji pojmovi. Toga trebaju biti svjesne obje strane koje sudjeluju u odnosu. Predlažu duhovno kreativni model ponosa manjinskih crkava u Hrvatskoj u odnosu s Katoličkom crkvom: u situacijama koje provociraju osjećaj ugroženosti (koji, da i ne postoje predrasude i nerazumijevanje, implicira već sama situacija jedne većinske i puno manjinskih crkava) ne reagirati agresivno, već pružiti ruku (sjetiti se Krista i naslje-

dovati ga). Na uvrede, bile one teološke ili ne, ne odgovarati uvredama, već blagoslovom. Prekinuti lanac uzajamnih optužbi. Bitna antropološka pretpostavka dijaloga (prisutna u svim koncilskim i poslijekoncilskim dokumentima o dijalogu) jest da sugovornici prethodno moraju upoznati što pojedini od njih misli, kako bi se izbjeglo etiketiranje i da bi se nadvladale postojeće predrasude. I *Izvori* tako uče: prije svega treba naučiti slušati. Treba slušati što Katolička crkva kaže o sebi. Upoznati katoličku teologiju. Sagledati je u najboljem svjetlu. Ne uspoređivati loše strane njihove teologije s najboljima vlastite. Osluškiivati što katolici kažu o evanđeoskim kršćanima. Čuti kritiku pentekostalne teologije i prakse (jer se ponekad i u iskrivljenoj slici može otkriti istina o sebi). Treba svjedočiti o onome u što vjeruju. Naglašena je bitna onto-gnoseologijska pretpostavka dijaloga koja se tiče čovjekove spoznajne ograničenosti – činjenice da nijedan čovjek ne može posjedovati apsolutnu istinu i da treba pomoć drugih u spoznavanju svijeta, sebe, Boga... M. Volf ističe značaj otvorenosti prema istini (volju za istinom): "Poslani smo da "svjedočimo za istinu" a ne da tražimo najmanji zajednički nazivnik. Istina ne leži nužno na pola puta između dva suprotna mišljenja. Istina leži ondje gdje leži, a naša je zadaća da ukažemo na nju, gdje god ona ležala, kod nas ili kod drugih" (Volf, 1994:16).⁹ Vidljivo je da aktualiziraju neke temeljne, Koncilom naglašene psihološke pretpostavke dijaloga: trpeljivost sugovornika (znati saslušati drugog, a ne samo sebe) i strpljivost (potruditi se razumjeti sugovornika), što podrazumijeva i priznanje vlastitih eventualnih zabluda i grešaka, što uvodi i tipičnu kršćansku vrlinu – poniznost kao bitnu pretpostavku vjerskog dijaloga.

U odnosu prema rimokatoličkoj crkvi u Hrvatskoj *Izvori* ne pokazuju predrasude. Ukoliko se bude držala smjernica Drugog vatikanskog koncila, neće "šikanirati" niti ometati u radu male vjerske zajednice. Podsjećaju na stav Katoličke crkve (konkretno, Papinskog vijeća za promicanje jedinstva kršćana) da nijednu zajednicu s kojom stupa u službeni dijalog ne naziva sektom, već crkvenom zajednicom, na što upozorava i Drugi vatikanski sabor, ističući razliku između pojmova crkva i crkvena zajednica (crkvena zajednica ima važne elemente posvećenja). Toga moraju biti svjesni protestanti, ali s tim treba upoznati i katolike na ovim prostorima. Koliki broj katoličkih vjernika poznaje koncilske stavove prema manjinskim protestantskim zajednicama? Koliko protestanata zna za službene koncilske stavove prema protestantskim zajednicama? Nužno je prosvjećivanje na obje strane jer su predrasude utemeljene na nepoznavanju brojne.

9

Slično kaže T. Šagi-Bunić: " Minimum otvorenosti u držanju prema istini na početku dijaloga sastoji se u tome da čovjek bar predviđa da bi mogao porasti u spoznaji i jasnoći one istine za koju vjeruje da je već posjeduje: kad mu drugi otkrije i rastumači kako on gleda i razumije tu njegovu istinu, bez sumnje će otkriti bar novu moguću životnu dimenziju svoje istine, te će samome sebi moći taj aspekt raščistiti: a to je plod dijaloga koji se drugim putem ne može postići" (Šagi-Bunić,1972:394).

Zalažu se za poštivanje dostojanstva ljudske osobe kao načelo, promičući pluralizam unatoč razlikama u mišljenju, vjerovanju i vrednovanju. U dijaloškoj situaciji to znači prihvaćanje sugovornika kao sebi ravna unatoč njegovoj različitosti ili baš zbog nje, prihvaćanje "fundamentalne jednakopravnosti njegovih misli", "njegovog osobnog prava da misli i da se duhovno kreće u onome što je po svojoj najiskrenijoj savjesti na svoju vlastitu odgovornost u sebi dosegao" (Šagi-Bunić, 1972:387). Tolerantni su do te mjere da prenose, prilično kršćanski, radikalne stavove jednog katoličkog publicista koji govori o "religioznom iskustvu" kao temeljnoj kategoriji koje ima svoje različite identitete: evangelički, katolički, pravoslavni... pa čak i agnostički, ako se prihvaća sloboda kao temelj ljudskog samoodređenja (*Izvori*, 1995.), bez ikakve ograde ili komentara, što upućuje da nemaju potrebu polemizirati s autorovim stavom kako svaki čovjek ima pravo na život u svom identitetu.

Posebno ističu mir kao važnu stranu ekumenskog raspoloženja koje treba neumorno promicati u Hrvatskoj. U kontekstu ratnih zbivanja i radi promicanja dostojanstva i prava ljudske osobe vrlo su prisutne teme o konkretnim moralnim dvojbama evanđeoskih vjernika. Uredništvo ih pokušava doktrinarno utemeljeno komentirati. Jedna od temeljnih dilema bila je: sudjelovati u ratu ili ne? Polaze od toga da mir treba braniti.¹⁰ Od 1993. godine česta tema su razmatranja moralnih dvojbi vezanih za život u miru. Kako odgovoriti na zlo? Kako riješiti problem mržnje i želje za osvetom? Kontinuirano uče: praštanje je dužnost kršćanina. Želja za osvetom izjednačuje s neprijateljem. Treba "oprostiti dužnicima našim". U doktrinarnoj elaboraciji mira podsjećaju na sličnost u stavovima s pastoralnom konstitucijom "Gaudium et spes" (*Izvori*, 1992/11-12:5).

Prema *Izvorima*, najvažnije planetarno ekumensko pitanje za kršćane danas, glasi: "Želimo li se pomiriti ili nam je to nevažna stvar?" I ističu citirajući već spomenutog katoličkog publicista: "Podjela koja je nastala tijekom stoljeća među kršćanima, jest iskustvo osjetilnog reda (u kojeg spada i osjećaj pripadnosti ovoj ili onoj grupi) ali je pomirenje stoga predokus eshatona" (*Izvori*, 1994:11-12)). To pitanje smatraju posebno aktualnim ovdje gdje kršćane dijeli uzajamno nepoznavanje i predrasude. Zato ratno iskustvo kršćana na ovim prostorima smatraju osobito dragocjenim poticajem za razvoj povjerenja u kršćansko zajedništvo (svjesni svih ograničenja). Citirajući istog katoličkog publicista, apeliraju na zajedništvo kršćana u Hrvatskoj: na usvajanje srcem činjenice da veličina crkve nema veze s intenzitetom osjetljivosti na slobodu naroda. U ratu u Hrvatskoj male vjerske zajednice su pokazale da je tako. Zajedno su s Katoličkom crkvom slijedile Krista u darivanju osiromašenima.

10

Jedan autor kaže: "Boreći se diljem zemlje za ono što pred Bogom prepoznajemo kao dobro u društvu, valja nam se istodobno boriti za dobro u sebi. Boriti se protiv mržnje i netrpeljivosti, osvetoljubivosti i neopraštanja" (*Izvori*, 1992/1-3:17). I nastavlja: "Ako je tako, onda sa svakim čovjekom na ratištu i ja povlačim obarač, i ja ubijam, pa i ja moram podupirati njihovu savjest".

Prisutna je zrela svijest o osjetljivosti razdoblja tranzicije socijalističkog u demokratsko društvo za odnose vjerskih zajednica i države i odnose većinske i manjinskih crkava. Ta osjetljivost se odražava i na položaj vjerskih zajednica u zbunjujućoj društvenoj situaciji u kojoj se osvješćuju i razotkrivaju brojne zablude koje prate nestrpljivost težnje i volje za novim, što *Izvori* pokušavaju i sociološki analizirati: zablude da će do povijesnog preokreta unutar tranzicijskih društava doći samim činom višestranačkih izbora; previđanja snage utjecaja (neo)staljinističkog duha vremena na mentalni sklop, mišljenje i ponašanje ne samo pripadnika zajednice već i cijelih kolektiviteta bivših socijalističkih društava; realnosti da se društva koja su bila izložena polustoljetnoj, (neo)komunističkoj indoktrinaciji sporo i mukotrpno obnavljaju novostečenim demokratskim zasadama; činjenice da su procesi destalinizacije praćeni ustrojavanjem demokratskih mehanizama pravne države – početnih oblika civilnog društva – pokazali kako je vrlo teško uočiti, koncilskom terminologijom rečeno, "znakove svoga vremena"; kako nema univerzalnog učinkovitog načela izlaska iz "jednoulja" itd. U tom kontekstu razmatraju moguću ulogu crkava, vjerskih zajednica i samih vjernika, koja postaje značajna u novim društvenim uvjetima – kao nove nekorumpirane snage koja autoritetom mučenika i dosljednošću svjedoči kako se ponašati u trusnim vremenima.

Može se reći da Evanđeoska crkva u Hrvatskoj preko svog časopisa evangelizira na gotovo sofisticiran, modernom čovjeku blizak način. Misaono ambiciozni, *Izvori* su okrenuti prozelitizmu na jednom višem stupnju – razmišljanju o ujedinjenom kršćanstvu – postignuću duhovnog jedinstva u raznovrsnosti. I onda, kao takvo, kršćanstvo se treba okrenuti nekršćanskom svijetu i nevjerujućima. U tom kontekstu, od 1992. značajnije je prisutan jedan drugi tip prozelitizma. Apostrofira se opasnost od "Novog svjetskog poretka" i nove religije koja će ga pratiti. Prisutnost New Agea, prema *Izvorima*, znak je da se sprema konačna bitka između dvaju kraljevstava: Božjeg i Sotoninog. Izbor će se suziti: Kristov put ili put okultizma odnosno idolopoklonstva. Kršćani zato trebaju pojačano evangelizirati: pomoći ljudima da se pomire s Bogom, jer se samo tako može pomiriti čovjek s čovjekom.

Iako je u člancima *Izvora* najznačajniji motiv za prihvaćanje određenih stavova autoritet (transcendentni i ljudski) ne može se nikako tvrditi da se list obraća dominantno autoritarnim čitateljima i da takve želi. Autoritet daje samo načelne smjernice ponašanja, ne propisuje sve, jer pretpostavlja kršćansku zrelost čitatelja – vjernika. Konačna odluka o izabranom modelu ponašanja prepušta se duhovnoj zrelosti pojedinca (što je došlo do izražaja za vrijeme rata u vezi sa stavovima o nošenju oružja) jer, konačno, i spasenje je njegova osobna odluka. Karakterizira ih otvoren i dosta kritičan (i samokritičan) način razmišljanja i pisanja. Dominira težnja k poticanju i razvijanju čitateljeva duhovnog života, pomaganju u rješavanju životnih dilema. Njegujući pozitivan odnos prema ovostranosti, izrazito humano orijentirani, ali nespremni na bilo kakve ustupke kad je u pitanju doktrina, mogu poslužiti kao čvrsto duhovno uporište svojim čitateljima (što je i bio cilj, posebno u danima rata). *Izvori* su informativan, aktu-

alan, angažiran, tolerantan list, a poučavanje je samo jedna od mnogih njegovih funkcija. Kao podlogu za čitanje zahtijevaju određeni stupanj teološke izobrazbe. Osmišljene koncepcije, ustaljene kvalitete, s vrlo kvalitetnim suradnicima, čiji utjecaj formira koncepciju, tematiku i dominantni duh lista (misli se na utjecaj Biblijsko-teološkog instituta iz Osijeka i njegovih očito vrlo široko i kvalitetno obrazovanih stručnih kadrova). *Izvori* odišu smirujućim doktrinarno utemeljenim optimizmom.

IV.

Bit temeljne poruke *Kule stražara* može se svesti na nekoliko rečenica: "Posljednji dani" sadašnjeg sustava stvari, započeti 1914. godine, teku. Svijet živi u "vremenu svršetka". Harmagedon je blizu, bit će uništeno svećenstvo krivih religija i vladari ovog svijeta, ali i oni koji ih slijede, ukoliko ne čuju i ne prihvate Božju riječ koju intenzivno propovijedaju Jehovini svjedoci. Svijest o nužnom i skorom svršetku svijeta stalno je potencirana kroz *Kulu stražara* i te kontinuirane opomene bitno određuju život vjernikâ.¹¹ Sve ovozemaljsko je privremeno i stoga nebitno u odnosu na ono što dolazi poslije. Jehovini svjedoci su stranci u ovom svijetu, a autentično će se osjećati tek u Božjem Kraljevstvu na Zemlji, ostvarenju kojeg mora biti podređen čitav njihov život. I zato, odnos prema svim problemima ovog svijeta koji bi mogli značiti čovjekovu samoafirmaciju, apsolutna je neutralnost. Asketizam kao način života u ovom svijetu i jamstvo izdvojenosti od njegovih zlih utjecaja znači asketizam u obiteljskim odnosima (Jehovi pripada apsolutno prvenstvo u odnosu na obitelj), skepsa prema dostignućima ovog svijeta (njegove stečevine su tek puko sredstvo za postizanje višeg cilja) i najvišim svjetovnim vrijednostima (mir). Iako se podrazumijeva, uopćeno, da na temelju biblijskih načela treba činiti dobro svima i to se ponegdje napomene ("Kao što sam ja ljubio vas, ljubite i vi jedan drugoga"), Kristovo načelo univerzalizacije ljubavi u *Kuli stražari* se ne apostrofira. Pojam "djelatne vjere" mišljen u duhu katolicizma i evanđeoskog kršćanstva značajno je reduciran. Na jednom mjestu *Kula stražara* kaže: "Dakle, pravi kršćani su obavezni ljubiti druge ljude, prije svega svoju kršćansku braću i sestre u svim zemljama svijeta" (*Kula stražara*, 1990/8:14). Ljubav prema bližnjemu znači zapravo ljubav i pomaganje najčešće bratu u vjeri, što se vidi u listu u nizu primjera. "Trebamo surađivati s drugim kršćanima, a ne izolirati se, jer na taj način možemo dobiti potrebnu pomoć i ohrabrenje unatoč poteškoća i suprotstavljanja" (*Kula stražara*, 1992/9:18). U kontekstu *Kule stražare* očigledno je da se termin "kršćanin" odnosi isključivo na pripadnike Jehovinih svjedoka, na one koji su "u istini".

11

To "vrijeme svršetka" nazivaju i "Jehovinom određenim vremenom", "Jehovinom danom osvete", "najvećom katastrofom u povijesti", "izvršenjem kaznenog suda", "ratom velikog dana Boga sve-mogućega", "vremenom uništenja zlih", "Božjom eksplozijom", "velikom nevoljom kakve nije bilo od početaka svijeta niti će je više biti"....

Drugi bitni aspekt temeljne poruke odnosi se na kontekstualizaciju vjere Jehovinih svjedoka u odnosu na druge religije i svjetonazore. *Kula stražara* emanira izraženi prozelitizam i netoleranciju prema svim drugim religijama i svjetonazorima koja proizlazi iz učenja o ovom svijetu kao o Babilonu Velikom – svjetskom carstvu krive religije koje čeka sasvim izvjesna sudbina, što automatski isključuje svaku mogućnost i smislenost dijaloga s drugim religijama. Pravu, svoju religiju ("to je religija koju naučava Biblija") Jehovini svjedoci suprotstavljaju Babilonu Velikom, "svjetskom carstvu krive religije" (kojem pripadaju sve religije ovog svijeta), a Jehovine svjedoke – "ljubitelje božanske slobode" – "čovjeku bezakonja", "duhovnim pijanicama" – svećenstvu tzv. kršćanstva. "Svećenstvo je dio Sotoninog svijeta. A taj će svijet Bog uskoro izbrisati iz postojanja" (*Kula stražara*, 1990/8:18). "Velika nevolja" će početi uništenjem Babilona Velikog, a završiti u Harmagedonu uništenjem preostalih dijelova Sotoninog carstva. Svoje učenje smatraju jedinim ispravnim, vjeruju u svoju izabranost ("Novi Jeruzalem"). Upućuju na povijest kršćanskih religija i njihovu stalnu tendenciju kompromisa sa svjetovnim vlastima. Ugovori koje sklapaju religijski vođe kršćanstva – katolički i protestantski poglavari – ne mogu biti utemeljeni na iskrenom međusobnom povjerenju jer ono ne postoji.¹²

Kula stražara najviše kritizira Katoličku crkvu, smatrajući da je (kao i ostale kršćanske crkve), odbacila istinu Riječi Božje i prihvatila poganske nauke. Posebice kritiziraju učenje o Svetom Trojstvu, paklu, čistilištu i o besmrtnosti duše. Zamjeraju joj što je pogazila zakon kršćanske neutralnosti u odnosu prema vlastima ovog svijeta i što održava veze s političkim vođama. Kažu: "Pijana je od vina svog odnosa sa svijetom..." i zaključuju: "Budući da je tzv. kršćanstvo stavilo svoje pouzdanje u planove koje pravi ovaj svijet, ono zapravo podupire boga ovog svijeta, Sotonu Đavla za koga je Isus rekao da je otac laži" (*Kula stražara*, 1991/11:18).

Kakav je stav Jehovinih svjedoka kao kršćanske zajednice prema ekumenizmu kao pokretu za sjedinjenje svih kršćana? Niti jednom u analiziranom razdoblju ne spominje se termin ekumenizam. Ali stav se može deducirati iz doktrine. "Religija Biblije" ne treba dogovore, ne pristaje na kompromise, ne vidi svrhu za dijalog s ostalim tzv. kršćanskim zajednicama, jer su krive, jer će "najezda vojski pogubljenja uskoro pregaziti tzv. kršćanstvo" (*Kula stražara*, 1991/11:17). Jehovini svjedoci ne prihvaćaju biti tek jednom u nizu kršćanskih religija i zbog toga ne mogu prihvatiti niti podupirati ekumenizam niti bilo kakve asocijacije s drugim kršćanskim vjerama. Ne žele biti jedna religija od mnogih – jer su oni jedina prava religija. Pozivaju se na biblijski stav da nema interkonfesionalizma. Da bi se takvim uvjerenjima pridodao još veći dignitet, često navode negativne primjere ponašanja pripadnika drugih vjera (posebno Katoličke crkve), s isticanjem njihovih nedosljednosti.

12

"Takav mir, čak i kad bi ga poduprle sve religiozne organizacije svijeta, uključujući i kršćanske, ne bi značio mir sa Stvoriteljem Svemira, koji posjeduje moć da u skladu sa svojom odlukom u vezi važnih stvari na nebu i na zemlji, dade život ili ga uzme." (1994/1-9)

Premda se smatraju dijelom društvenog sustava ma gdje se nalazili, oni ne pripadaju grupacijama koje se žele afirmirati u društvu – ni političkim, ni ekonomskim, ni socijalnim, ni religijskim. Samo žele ispuniti svoj zadatak pred Bogom – širiti istinu Biblije i živjeti u skladu s njom. Zbog toga ne žele raditi niti na promicanju ljudskih sloboda udruživanjem, niti preko bilo kakvih ljudskih organizacija. Smatraju da se svojim djelovanjem ionako nikad ne nalaze izvan područja osnovnih ljudskih prava i sloboda.

Kula stražara je zaista prava kula glede centralizacije ideja i djelovanja. Jedinstven je list Jehovinih svjedoka cijelog svijeta, koji odslikava njihovu željenu i proklamiranu jedinstvenost. Jedina njihova misija u ovom svijetu, širenje vlastite religije, u potpunosti je institucionalizirana i organizirana, s posebnim isticanjem presudnosti tiskane i izgovorene riječi. *Kula stražara* je sva u propagandi svog poslanja. Od analiziranih listova, najvećeg je broja stranica, izlazi na najvećem broju jezika, s najvećom nakladom, koja je stalno u porastu. Zbog neskrivenih ekspanzionističkih težnji, taj prozelitski¹³ element vrlo je važan, što je očito iz kontinuiranog ponavljanja mnoštva statističkih pokazatelja o nakladi lista i broju Jehovinih svjedoka u svijetu i u pojedinim zemljama te navođenja stalno svježih podataka. Prilagođavanje novim uvjetima (npr. korištenje karakteristične novije hrvatske terminologije) ponajprije je instrumentalne naravi – koristiti sva dostupna sredstva koja će učiniti što jasnijim "kanale za priopćavanje" Radosne Vijesti.

Dominantan motiv za prihvaćanje stavova *Kule stražare* transcendentni je autoritet – Bog Jehova, ali i njegov "kanal za priopćavanje" na ovom svijetu, "Vođeće tijelo". Kako se s vremenom bitna poruka intenzivira (urgentnost evangelizacije u vremenu rata i nemira – "vremenu svršetka"), tako i spomenuti autoriteti postaju sve moćniji motivi. Vrlo značajan motiv za prihvaćanje doktrine odnosno normi jest strah, vrlo eksplicitna prijetnja od Božje kazne.¹⁴ Sintagme i termini "zdrobiti željeznom palicom", "osveta", "uništenje", "izvršenje kaznenog suda", "besprimjerna slavna bitka", "zgnječiti kao grožđe u preši"...kojima se u *Kuli stražari* ne šteti, stalno su zloslutno upozorenje i nesumnjivo snažna motivacija za vjernike.

Religijska teza da je podrijetlo morala isključivo transcendentno, u *Kuli stražara* se gotovo apsolutizira. Moral je potpuno teonomna kategorija i to se stalno

13

Svoj prozelitizam nazivaju revnošću, kakva nedostaje nazovi-kršćanima. "Njihovo svjedočanstvo je revno, ali ne i agresivno. Potaknuto je ljubavlju prema bližnjem, a ne mržnjom prema ljudima. Nadaju se da će spasiti što je moguće više ljudi" (*Kula stražara*, 1993/13:17).

14

"One koji se ne obaziru na Božju riječ, Jehova će ukloniti u svoje određeno vrijeme i na svoj način."(1987-1-12)

"Kad Jehova izda nalog, Krist će zdrobiti narode željeznom palicom."(1987-1-23)

"Tko se ne odazove i ne postane učenik Isusa Krista, bit će uništen od ruku glavnog izvršioca Božjeg suda."(1987-6-19)

naglašava. Osnovne humanističke vrijednosti, kao što su na primjer mir, ljubav, pravednost, dobivaju specifično religijsku motivaciju. Sve dobro vjernik prvo radi zbog Boga. Tek ponegdje se miješaju religijska i humanistička motivacija, jasno, bez dileme o njihovoj hijerarhiji. Malo je vjernikovog životnog prostora koji Biblija ne propisuje. Moglo bi se zaključiti: prilično autoritaran učitelj obraća se učeniku čija je struktura ličnosti također autoritarna, apelirajući na njegovu poslušnost. Vrlo je malo članaka u *Kuli stražari* koji nisu u izravnoj vezi s vjerom Jehovinih svjedoka. Sadržaj članaka je gotovo isključivo religijski, a svi aspekti života tumače se u duhu vjere. "Kolektivni autor" izravno i neprikriveno nastoji formirati opće mišljenje i stavove ljudi, ne samo na području religije već i u cjelokupnom životu, čak i u naizgled beznačajnim životnim situacijama. Zainteresiran je za čitavog čovjeka, a ne samo za njegovu religijsku dimenziju. Gotovo da i nema vrijednosno neutralnog članka. Pretenzije *Kule stražare* da odgaja i poučava čitatelja gotovo da su apsolutne. Kada ne eksplicira vrijednosni sud, članak sam prosuđuje svojim sadržajem pojavu o kojoj govori. S obzirom na to da je *Kula stražara* u cijelosti prijevod, razumljivo je zbog čega nema nikakvih konkretizacija o stavovima Jehovinih svjedoka u Hrvatskoj prema bilo kojem konkretnom pitanju vezanom za interkonfesionalizam ili ekumenizam na ovom prostoru.

Zaključak

Pri usporedbi stavova *Kule stražare* i *Izvora* prema drugim religijama odmah je očit paradoks koji je prisutan u razgranatoj porodici kršćanskih religija: tolerancija pentekostalaca i netolerancija Jehovinih svjedoka doktrinarno su utemeljene na istoj knjizi, Bibliji. Oprečni stavovi u pitanju tolerancije prema drugim religijama u konkretnom socio-kulturnom kontekstu govore o tolerantnosti/netolerantnosti samo na jednoj razini života zajednice, a ne o cjelovitom stavu zajednice vjernika. Da bi se dobio takav cjeloviti stav zajednice, osim analize sadržaja tiska zajednice trebale bi se koristiti još neke metode istraživanja: metoda ankete, intervju s voditeljima zajednice i s vjernicima, metoda opservacije...¹⁵

Dok pentekostanci teže angažiranom životu u suvremenom trenutku Hrvatske i svjesni su da je temelj toga tolerantnost prema onom koji drukčije misli, Jehovini svjedoci generalno zastupaju neutralnost koja je dosljedno življena kroz njihovu povijest, ustaljena kroz centralistički organiziran život zajednice i organizaciju lista te toliko doktrinarno razrađena i utemeljena da niti nisu potrebne konkretizacije za pojedini socio-povijesni prostor. Ne treba uopće problematizirati odnos Jehovinih svjedoka prema nekim vrijednostima u pojedinom socio-kulturnom kontekstu jer taj odnos svuda mora biti isti. Ne pos-

15

To je potrebno naglasiti baš stoga što postoje indikacije (na temelju opservacija u nekim od pentekostnih zajednica u Zagrebu) o ne baš tolerantnim stavovima prema Katoličkoj crkvi.

toji prazan, doktrinom neobuhvaćeni prostor socijalnog življenja pojedinca, stoga je i časopis takav. Za razliku od pentekostalaca koji priznaju elemente istine i drugim kršćanskim crkvama, Jehovini svjedoci su uvjereni da posjeduju apsolutnu istinu, da su jedina prava religija.

Sudeći prema *Izvorima*, Pentekostna zajednica u Hrvatskoj pokazuje zrelost i angažiranost u novim socijalnim uvjetima. I onaj dominantni imperativ kršćanstva – promicati kršćanski svjetonazor u javnom životu pluralističkog društva – ona razumije onako kako su ga postulirali koncilski i postkoncilski pape; kao promicanje ljudskih prava i dostojanstva osobe. Jehovini svjedoci žive u jednoj vrsti doktrinom nametnute duhovne izolacije u društvu, sa samo jednom mišlju: promicati svoju, jedinu pravu vjeru, a ostati neutralni prema svijetu i njegovim krivim religijama. Pojam dostojanstva ljudske osobe (u smislu da implicira pluralizam mišljenja, uvjerenja i vjerovanja) ne postoji, jer takav pluralizam za njih je laž i privid.

Dvije analizirane zajednice imaju sasvim oprečan stav prema Katoličkoj crkvi. Dok je Jehovini svjedoci smatraju krivom religijom koja je kroz povijest učinila najviše zla, pentekostalci je doživljavaju (ako je "na liniji" II. vatikanskog koncila) bliskom, nalazeći se zajedno s njom u nekim temeljnim postulatima. Nameću se zajedničke postavke koje su osnova uzajamne tolerancije, a mogu poslužiti kao temelj budućeg dijaloga: u osnovi pojma djelatne vjere, a dosljedno izvedeno i pojma dijaloga, transcendentni je humanizam, koji ne smatra proturječnim govor o čovjekovu dostojanstvu i njegovu heteronomiju (*Gaudium et spes*, 1986:1), prema kojem tek zajedništvo čovjeka s Bogom daje autentičnu crtu čovjekovu dostojanstvu i koji suradnju, pomaganje, solidarnost, uvijek barem implicitno, razumijeva etapama na putu prema eshatološkom cilju (što ne umanjuje značaj ovozemaljskih zadataka). To je bit djelatne vjere (Koncil koristi termin služenje) po pitanju koje se pentekostalci, ali i ostali evanđeoski kršćani susreću s katolicima.

LITERATURA

Dokumenti II. vatikanskog koncila (1986) Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Greeley, A. (1994) A religious revival in Russia, *Journal for the Scientific Study of Religion* 33(3): 253-272.

Jukić, Jakov, Teorije ideologizacije i sekularizacije, u: I. Grubišić (ur.) *Religija i sloboda*, IPDI Centar Split, Split 1993, pp.11-66.

Marinović Bobinac, A. (1991) *Analiza sadržaja vjerskog tiska malih vjerskih zajednica u Zagrebu*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja. p.116.

Marinović Bobinac, A. (1994) Zanemarena religioznost, u: Prpić, Baranović, Dugandžija, Milinković (ed.) *Sociološki ogledi* Zagreb: Institut za društvena istraživanja.

Šagi-Bunić, T. (1972) *Ali drugog puta nema*, Zagreb: Kršćanska sadašnjost.

Tomka, Miklos (1995) The Changing Social Role of Religion in Eastern and Central Europe: Religion's Revival and its Contradictions, *Social Compass* 42 (1): 17-26.

- Vincetić, L. (1995) Naše opasno staro breme, *Izvori* 7/8:8-12.
- Vincetić, L. (1994) Svjedočenje Spasitelja, *Izvori*, 11/12:22-23.
- Volf, M. (1995) Dan pedesetnice i mir među narodima, *Izvori* 5/6:20-21.
- Volf, M. (1994) Slušati istinu, govoriti istinu, *Izvori* 11/12:16-17.
- Wolff, Moore, Marcuse (1984) *Kritika čiste tolerancije* Zagreb: Globus.

MINORITY CHURCHES AND TOLERANCE

Ankica Marinović-Bobinac
Institute for Social Research, Zagreb

A level of relations between two smaller religious communities in Croatia: the Evangelical Church and the Christian religious community of Jehovah's Witnesses towards other religions and ecumenism in a multi-confessional state is being dealt with in this paper. The method of content analysis of their magazines is used to problematize the level of relations of the editorial board, which can be significantly generalized to attitudes of the community leadership, towards the issues mentioned. Although the attitudes of the two analyzed communities are completely opposite, both the tolerance of Pentecostals and the intolerance of Jehovah's Witnesses have been doctrinally founded on the Bible. While *Izvori (Wells)* instructs their readers to become engaged in the current events in Croatia, *Kula stražara (The Watchtower)* insists on unconditional neutrality towards all lay events and apostrophizes that Jehovah's Witnesses were chosen as the bearers of the only true religion, producing thus an intolerant relationship towards all different (including religious) viewpoints.

RELIGIÖSE MINDERHEITEN UND TOLERANZ

Ankica Marinović-Bobinac

Institut für angewandte Sozialforschung, Zagreb

Vorliegende Arbeit untersucht ein Segment im Verhältnis zweier religiöser Minderheiten in Kroatien, der Evangelistischen Kirche (Pfingstler) und der Christlichen Glaubensgemeinschaft der Zeugen Jehovas, zu anderen Religionen und zum Ökumenismus im multikonfessionellen Staat. Mittels einer Analyse von Druckerzeugnissen wird die Haltung der jeweiligen Redaktionen problematisiert, aus der sich wiederum auf die Einstellung der jeweiligen Gemeinschaftsleitung zu den erwähnten Fragen schließen läßt. Die Standpunkte der beiden analysierten Glaubensgemeinschaften sind völlig konträr, auch wenn sich die Toleranz der Pfingstler einerseits und die Intoleranz der Zeugen Jehovas andererseits doktrinär auf der Bibel gründet. Während *Izvori (Quellen)* seine Leser zu einem engagierten Leben im zeitgenössischen Kroatien und zu Toleranz gegenüber Andersdenkenden anhält, fordert *Kula stražara (Wachtturm)* von den Gläubigen bedingungslose Neutralität gegenüber allen weltlichen Ereignissen und apostrophiert die Auserwähltheit der Zeugen Jehovas als der Träger der einen und wahren Religion, woraus sich eine intolerante Einstellung gegenüber allen anderen (einschließlich der religiösen) Weltanschauungen ergibt.